

МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА У СВІТЛІ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

УДК 343.359.3

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/520-522

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри кримінального
права та кримінології,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

Владислав ЛАЗАРСВ

директор ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ КОНТРАБАНДИ: НОВЕЛИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

З урахуванням умов євроінтеграційного розвитку функціонування правової реальності та з огляду на введення правового режиму воєнного стану на території України у зв'язку із початком повномасштабного вторгнення РФ одним із нагальних питань, що не втрачає своєї актуальності, залишається гарантування економічної безпеки країни та нормального режиму функціонування державного кордону України, в якому особливу увагу необхідно приділити криміналізації контрабанди, під якою слід розуміти дії, метою яких є переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або приховування товарів від митного контролю.

Зауважимо, що становлення контрабанди на території України та її нормативно-правове визначення має ретроспективний характер, що пов'язаний із зародженням ринку митних перешкод, які виникали на державному кордоні.

За часів Київської Русі під митом розуміли податок на перевезення товарів чи перегін худоби через кордон, яке, своєю чергою, було поділене на «сухе» та «водяне» у зв'язку із шляхом переміщення товарів. Відповідно стягнення мита являло собою державну справу, яка особисто була під віданням князя, що передбачалось «Руською правдою» [1, с. 29–30]. Проте перше офіційне тлумачення контрабанди саме як кримінально-протиправного діяння з'явилося у XII–XIII ст., про що свідчать прецеденти незаконного отримання іноземними купцями, до яких відносили представників союзу вільних міст Західної Європи, несанкціонованих прибутків від так званої «легальної торгівлі». Незважаючи на це, протидія державних органів була безрезультатною та мала епізодичний характер [2, с. 34].

Наступним етапом є часи входження тогочасної України до складу Речі Посполитої, де законодавчі права кодифікувались у трьох Литовських статутах, відповідно до яких діяла низка заходів кримінально-правового примусу стосовно осіб, котрі вчиняли такі протиправні дії, до яких слід віднести: конфіскацію товарів, смертну кару; додаткові стягнення тощо [3, с. 108].

Щодо часів козаччини, то система запобіжних заходів, яка була сформована Б. Хмельницьким, заслуговує на окрему увагу, оскільки він намагався проводити самостійну економічно-правову політику із власною системою митного захисту, яка була джерелом державного прибутку. Крім цього, була передбачена система грошового заохочення, наприклад, в розмірі половини вартості виявленого товару під час протиправного перевезення [4, с. 143].

20-ті роки XX ст. характеризуються розквітом контрабанди із різноманітним її асортиментом, що було викликано революційними перетвореннями та державотворчими

змаганнями, що спричинило тривалий товарний голод в Україні, а також було пов'язане із відсутністю матеріального та воєнного забезпечення для реорганізації прикордонної охорони. Однак, незважаючи на це, кінець 20-х років характеризувався зменшенням кількісного показника такого явища, що досягалось проведенням масових рейдів, затриманням злочинців безпосередньо на кордоні, створенням загороджених загонів, встановленням нагляду за особами, перевіркою кореспонденції та низкою інших радикальних методів, які сприяли досягненню позитивного результату [5, с. 417–420].

За часів радянської України (друга половина 40-х – 50-ті рр.) контрабанда була визнана кримінально каранною та визначалась як незаконне переміщення через державний кордон: товарів або інших цінностей; вибухових, наркотичних, сильнодіючих і отруйних речовин, зброї та військового спорядження [6, с. 247].

Зазначимо, що Кримінальним кодексом УРСР 1960 р. юридична відповідальність за контрабанду була передбачена статтями 70, 70-1 КК, які були складовою так званих «Інших злочинів проти держави» і розміщувалися у главі I [7].

На сучасному етапі розвитку з метою формування дієвих механізмів протидії вищезгаданому явищу були розпочаті динамічні соціально-політичні процеси в частині запровадження економічних реформ, які, на жаль, окрім позитивних аспектів викликали нові загрози для дієвого функціонування держави на всіх рівнях її розвитку. Однією з таких є внесення до чинного КК України переліку кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних з контрабандою (ст. 201, 201-1, 201-3, 201-4 КК України) [8]. Незважаючи на це, відповідно до сучасних викликів Верховною Радою України було прийнято Закон України від 09.12.2023 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» [9]. В контексті цього доцільно зауважити, що попередня редакція згаданого закону піддалась критиці у зв'язку із загрозами для національного бізнесу в частині можливого розширеного тлумачення через відсутність конкретизації законодавчих положень.

Так, з аналізу редакції ст. 201 КК України проекту закону вбачається її неприйнятність через унеможливлення її застосування для боротьби із будь-якими проявами тіньової економіки, що надалі може спровокувати активізацію деліктів, які пов'язані із інститутом неправомірної вигоди. Через це законодавцем було прийнято рішення з приводу доопрацювання статей, пов'язаних із питанням контрабанди, через наявність ряду ризиків, які пропонується проаналізувати окремо.

По-перше, примітку ст. 201 КК було доопрацьовано виключенням обмеження – «крім режимів експорту та транзиту». Таке виключення може спричинити неможливість притягнення потенційних суб'єктів кримінального правопорушення за проведення так званої схеми перерваного транзиту, а також декриміналізувати ті кримінальні правопорушення, які пов'язані із експортом товарів й ті, за які не виникає обов'язок сплати митних платежів.

По-друге, ще однією позитивною зміною, яка дозволить досягти основного задання кримінально-правової кваліфікації, а саме визначення протиправного діяння як кримінально караного, є вказівка на умисну форму вини.

По-третє, відбулося підвищення межі кримінальної відповідальності з метою узгодженості рівності в межах законодавчого регулювання за допомогою підняття порогів штрафних санкцій за ст. 485 Митного кодексу України. Водночас запропоновано встановлення таких видів покарання, як позбавлення волі та конфіскація майна, у ст. 201-3 КК України, яка набере чинності 1 липня 2024 року.

Останнє, про що слід згадати, це визначення «приховування від митного контролю», яке дублюється з положень Митного кодексу України, що на практиці викликає проблеми стосовно складання безпідставних протоколів, відкриття суперечливих кримінальних проваджень, морально-психологічного тиску на будь-якого суб'єкта господарювання із подальшим невмотивованим перевантаженням правоохоронної та судової систем України.

Таким чином, з вищезазначеного аналізу законодавчих змін до закону про кримінальну відповідальність прослідковуються позитивні моменти в частині доповнення примітки статті 201 КК України умисною формою вини при переміщенні через митний кордон України предметів контрабанди та підвищення порогів кримінальної відповідальності. Проте деякі положення на практиці можуть викликати суперечності, що потребує подальшого доктринального аналізу. Разом з тим, протидія переміщенню предметів контрабанди потребує комплексного підходу не тільки на локальному рівні, але й із залученням всієї демократичної світової спільноти шляхом проведення окремих оперативно-розшукових дій: проведення обміну оперативно-розшуковою або іншою інформацією;

проведення розшуку та затримання осіб, які вчинили злочин, пов'язаний із переміщенням через митний кордон України предметів контрабанди поза митним контролем на підставі договірних відносин; передача особи під нагляд умовно засудженої або звільненої особи; дослідження кримінологічних проблем злочинності, пов'язаної із предметом наукової розвідки; імплементація досвіду виконання функціональних обов'язків правоохоронними органами тощо.

1. Гребельник О. П. Розвиток митної справи за часів Київської Русі. *Митна справа*. 2017. № 1. С. 26–34.
2. Музика А. А. та ін. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід. Київ : ПАЛІ-ВОДА А.В., 2011. 276 с.
3. Саско О. Генеза кримінальної відповідальності за контрабанду. *Історико-правовий часопис*. 2014. № 1 (3). С. 107–112.
4. Крипякевич І. та ін. Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 рр. / за ред. В. Смолій та ін. Київ : Альтернатива, 1998. 416 с.
5. Гнітько С. Боротьба з контрабандою в Україні в 20-ті роки. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2000. № 1 (12). С. 410–423.
6. Турчин Ю. Історична та соціальна обумовленість виникнення контрабанди на території сучасної України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 5. С. 245–249.
7. Кримінальний Кодекс Української РСР від 28.12.1960. *LIGA*. URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/kd0006?an=480034&ed=1989_03_06.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
9. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів : Закон України від 09.12.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#Text>.

УДК 343.412/3

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/522-524

Оксана ГРИТЕНКО
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ВОЄННО-КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Україна сьогодні перебуває у надскладних умовах боротьби у всіх сферах життя держави і суспільства, зумовлених варварською агресією російської федерації проти нашого існування. Звичайно, що за наявних обставин вітчизняний сектор оборони і безпеки є пріоритетним напрямом діяльності усіх державних і недержавних структур у сучасному вимірі їх функціонування. Як виявилось, і це є закономірним, реальність та динаміка її змін потребують постійного адекватного реагування на різні зовнішні та внутрішні виклики щодо вдосконалення можливостей нашого протистояння ворогу. Не є виключенням у цьому процесі і кримінальне право та законодавство. В означеному контексті хотілося б виокремити систему відповідальності за воєнні, військові, а також інші кримінальні правопорушення, пов'язані із воєнною сферою України, актуальність та потреба модернізації якої на сучасному етапі не викликає жодних сумнівів.

Введення в Україні такого правового режиму, як воєнний стан, спричинило необхідність удосконалення усіх галузей права, у тому числі і кримінального. Законодавці досить оперативно вносили і вносять відповідні зміни до закону про кримінальну відповідальність, проте слід відзначити, що така швидкість не завжди супроводжується якістю. Тому деякі новели в кримінальному законодавстві не встигли тільки з'явитися, як через досить короткий строк піддавалися змінам, оскільки деякі особливості майбутніх норм та прогнози щодо їх застосування не були враховані на законопроектному етапі. Наприклад,